

III. ARAŞTIRMAYÖNTEMİ

Bu çalışmanın araştırma sorularına, çok geniş kesimlerden elde edilecek bilgilerden yanı! aranmaya çalışılacaktır. Bu niteliğiyle araştırma tarama (survey) türü betimsel bir araştırmadır. Bu çalışmada veri toplamak üzere kullanılacak anketlerin bir bölümü bir tutum ölçeği niteliğinde hazırlandığından öğrenci, öğretmen ve eğitimcilerin öğretmenlik mesleğine karşı tutumları da ölçülebilecektir.

Araştırma Evreni

Bu çalışmanın evreni, dört değişik kesimden oluşmaktadır. Birinci evren, lise son sınıf öğrencileridir. Bu çalışmanın ikinci evreni, eğitim fakültelerinin öğretmen yetiştiren programlarında okuyan fakülte öğrencilerinden (öğretmen adaylarından) oluşmaktadır. Araştırmanın üçüncü evreni, resmi ve özel, ilk ve orta öğretim kurumlarıyla, MEB'in merkez ve taşra örgütlerinde çalışan öğretmenlerdir. Araştırmanın dördüncü evreni ise, eğitim fakültelerinde çalışan öğretim elemanları ve yardımcılarıdır (eğitimcilerdir).

Örnekleme Seçimi

Araştırmanın dört değişik evren kümesi olduğundan ve ilgili evren sayıları çok büyük olup geniş bir coğrafyaya dağıldığından, örneklemin ismen belirlenmesi neredeyse olanaksızdır. Bu nedenle, örnekleme seçiminde rasgele ve amaçlı kümelendirme yöntemi birlikte kullanılmıştır. Örnekleme seçimlerini yapmak için, önce iller, aşağıda görüldüğü gibi, gelişmişlik düzeylerine göre Devlet Planlama Teşkilatı'nın belirlediği beş kümede toplanmıştır:

1. Derecede Gelişmiş İller (Ankara, Bursa, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Yalova);
2. Derece Gelişmiş İller (Eskişehir, Antalya, Tekirdağ, Adana, İçel, Muğla, Aydın, Balıkesir, Kırklareli, Kayseri, Denizli);
3. Derece Gelişmiş İller (Bilecik, Edime, Zonguldak, Çanakkale, İsparta, Manisa, Uşak, Karabük, Konya, Gaziantep, Hatay, Sakarya, Bolu, Burdur, Kırıkkale, Kütahya, Nevşehir, Elazığ, Trabzon, Samsun, Kırşehir, Rize, Malatya, Amasya, Karaman, Afyon, Niğde, Osmaniye);
4. Derece Gelişmiş İller (Kastamonu, Çorum, Giresun, Artvin, Erzincan, Sivas, Aksaray, Kahramanmaraş, Bartın, Tokat, Çankırı, Sinop, Ordu, Erzurum, Diyarbakır, Yozgat, Şanlıurfa) ve
5. Derecede Gelişmiş İller (Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Kilis, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van).

Her kümeden, illerin coğrafi ve toplumsal özelliklerine göre üçer il seçilmiştir (beş kümeden sırasıyla Ankara, Bursa, İstanbul; Adana, Eskişehir, Kırklareli; Elazığ, Konya, Trabzon; Çorum, Diyarbakır, Erzurum; Ağrı, Batman, Van). Toplam okul sayıları ile (okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim okulları) bu okullarda çalışan öğretmen sayıları MEB kaynakları kullanılarak belirlenmiştir. Seçilen bu illerde, illerin bulunduğu kümedeki toplam ilköğretim okullarının yaklaşık yüzde 0,3'üne ulaşacak sayıda ve kırsal/kentsel ayrımını da göz önüne alarak hangi ilde ve hangi yörede kaç ilköğretim okulunda anket uygulanacağı belirlenmiştir. 15 ilden seçilen beş il/ilçe MEB örgütünün adı ile ÖSS başvuru kitapçığındaki liselerden, değişik lise türlerini de içine alacak biçimde 15 ilde anket uygulanacak 65 lisenin adı saptanmıştır. Bunlara ek olarak, seçilen 15 ilde bulunan eğitim fakülteleri ve öğretmen yetiştiren programların yaklaşık altıda biri, öğretmen yetiştiren programları temsil edecek bir biçimde amaçlı olarak ayrıca belirlenmiştir.

Bu çalışmanın öğrenci örnekleme, örnekleme giren her lisenin son sınıfında okuyan öğrencilerde cinsiyet ve alan dağılımına göre seçilen 20'şer öğrenciden oluşmaktadır. Örnekleme giren illerde, yine örnekleme giren ilköğretim okullarından seçilen ortalama beşer öğretmen, il/ilçe MEB örgütünden seçilen 20'şer öğretmen ile örnekleme giren YİBO ve liselerden seçilen 15'er öğretmen bu çalışmanın öğretmen örneklemini oluşturmaktadır. Örnekleme giren illerde, örnekleme giren eğitim fakültelerinin öğretmen yetiştiren bölümlerinde ikinci ve son sınıfta okuyan öğrencilerden seçilen 10'ar öğrenci bu çalışmanın fakülte öğrencisi örneklemini oluşturmaktadır. Örnekleme fakülte programlarında çalışan öğretim elemanlarından seçilen 10'ar kişi de bu çalışmanın eğitimci örneklemini oluşturmaktadır. İllere ve örnekleme türüne göre tasarlanan örneklem sayıları Çizelge 7'de verilmektedir.

Veri Toplama Araçları

Örnekleme giren öğrencilerden bilgi toplamak amacıyla, ÖSS'ye girme aşamasında olan ve öğretmenlik alanlarından birine başvurma olasılığı olan lise son sınıf öğrencilerinden bilgi toplamak üzere bir öğrenci anketi; birkaç yıl içinde öğretmenliğe başlama durumunda olan eğitim fakültesi öğrencilerinden bilgi toplama amacıyla bir fakülte öğrencisi anketi; okullarda öğretmenlik yapanlarla bakanlık teşkilatında çalışanlardan bilgi toplamak amacıyla öğretmen anketi ve eğitim fakültelerinde çalışanlardan bilgi toplamak amacıyla da bir eğitimci anketi geliştirilmiştir.

Çizelge 7. 15 ilde Toplanacak Anket Türü ve Sayısı

İller	Öğrenci	Öğretmen	Öğretmen adayı	Öğretim Elemanı
Ankara	100	145	410	210
Bursa	60	70	-	-
İstanbul	180	156	160	80
Adana	80	171	80	40
Eskişehir	80	122	60	30
Kırklareli	100	99	-	-
Elazığ	60	110	60	30
Konya	200	296	120	60
Trabzon	100	132	100	50
Çorum	60	100	-	-
Diyarbakır	80	167	80	40
Erzurum	80	187	80	40
Ağrı	40	85	40	20
Batman	40	67	-	-
Van	40	132	60	30
Toplam	1300	2139	1250	630

Anketlerin geliştirilmesi aşamasında, ilgili yazılımın önemli bir bölümünün taranmasına çalışılmış, bu çalışma sonunda belirlenen araştırma sorularına yanıt bulmak amacıyla taslak anketler geliştirilmiştir. Çalışma gurubu, aralıklı olarak ve defalarca toplanarak bu taslak sorular üzerinde çalışmış, kurum arkadaşlarının da görüşlerini alarak ön denemelerde kullanılmak üzere anket taslaklarını oluşturmuştur. Bu taslak anketler, İstanbul'da seçilen kurumlarda, örnekleme alınmayacak olan ilgili dört ayrı grupta denenmiştir (pilot çalışmalar yapılmıştır). Ön deneme sonuçları değerlendirilerek, ön denemeye katılan kimi deneklerle görüşmeler yapılarak anketteki soruların işlevliliği ve anlaşılıp anlaşılmadığı irdelenmiş, sonuçlar değerlendirilerek, EK 1-4'lerde birer örneği yer alan anketlere son şekil verilmiştir.

Anket geliştirme aşamasında Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü öğretim elemanlarının ve İstanbul ilinde sürdürülen ön denemeye (pilot çalışmaya) katılan kesimlerin katkıları

olmuştur. Anketler, bireysel özellikler, öğretmenlik tutum ölçeği, kişinin içinde bulunduğu eğitim ortamının değerlendirilmesine ve öğretmen yetiştirmeyle ilgili görüşleri belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Öğretmen Tutum Ölçeği

Anketin bir parçası olarak düşünülen "Öğretmen Tutum Ölçeği", öğretmen, öğretmen aday ve öğretim elemanlarının, toplumsal ve mesleki kimliği ile öğretmenlik mesleğine bakışlarını saptamaya yönelik beş seçeneğe kırk maddeden oluşan bir ölçek olarak hazırlanmıştır.

Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında, öncelikle öğretmen yetiştirme konusu beş boyutta ele alınmıştır: 1) Alana giriş özellikleri, 2) mesleki hazırlık, 3) mesleki kimlik, 4) mesleki süreç ve 5) mesleki süreçleri etkileyen dış etmenler.

Alana giriş özelliklerinde, öğretmenlerin bilişsel ve sosyal durumları bağlamında, "açıklık", "değişim", "etkinlik", "eşitlik" vb. kavramlarla ilgili değer, tutum, inanç ve beklentileri içeren maddeler tasarlanmıştır. Mesleki hazırlık açısından alana özel bilgi, çağdaşlık, sözel, düşünsel, bilimsel ve duyuşsal hazırlık bağlamında, genel kültür ve formasyon konularında görüş ve bakış açısı belirten maddeler üretilmiştir. Mesleki kimlik, mesleğe yönelik eğilimler ve mesleki beceriler açısından irdelenmiştir. Motivasyon ve mesleğe adanmışlık ile öğretmen kimliğine ilişkin değer, tutum ve inançları dile getiren maddeler ile "estetik düzenleme", "çevreye duyarlılık", "sosyal sorumluluk", "iletişim", "düşünme becerilerini geliştirme", "çevre ile etkileşim", "işbirliği" ve "yenilenme" konularında görüşlerin belirtilebileceği mesleki becerilere ilişkin maddeler geliştirilmiştir. Mesleki süreç kapsamında öğretim tekniklerine, teknoloji kullanımına, başarıyı ölçme ve değerlendirmeye, öğrencilere yaklaşıma, sınıf-içi etkileşime ve uygulama ve deneyim sürecine ilişkin tutum ve görüşleri yansıtan maddelere yer verilmiştir.

Bu çerçevede 65 adet madde hazırlanmış ve öncelikle kavramsal olarak eleme yapılmıştır. Her bir maddenin ölçtüğü boyut hazırlanan çerçeve içinde belirlenmeye çalışılarak değerlendirilmiştir. Böylece bazı maddeler elenerek kalan 40 madde daha sonra anlam ve biçim açısından defalarca gözden geçirilmiş ve ilk ölçek taslağı elde edilmiştir.

Pilot Çalışma. Pilot çalışma kapsamında, Öğretmen Tutum Ölçeği 255 öğretmen ve öğretmen adayına uygulanmıştır. Bu aşamada ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bilgi edinmek amacıyla iç tutarlılığını belirlemek için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı 0,74 olarak bulunmuştur. Ayrıca madde-toplam korelasyon katsayılarına bakılmış, madde-toplam korelasyon katsayıları istenenin altında olan maddeler yeniden gözden geçirilmiştir.

Madde-toplam korelasyon katsayıları düşük olan maddeler incelendiğinde bu maddelerin bazılarının benzer kavramları ölçtüğü görülmüştür. Ölçek hazırlanırken ortaya çıkan çerçevenin farklı boyutlarının istatistiksel sonuca yansımış olma olasılığı göz önüne alınarak bir faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi dört faktöre işaret etmiştir. Bu faktörlerin kavramsal yapı ile tutarlı olduğu birçok noktanın ölçeğin yapı geçerliliğine işaret ettiği, ayrıca söz konusu dört faktörün ölçeğin farklı boyutlarına ilişkin ipuçları verdiği düşünülmüştür. Bu aşamada gereken maddelerde cümle yapısı ve sözcükler açısından tekrar bazı düzeltmeler yapılmış, kimi maddeler değiştirilmiş kimileri yeniden yazılmıştır.

Ölçeğin güvenilirliği, iç tutarlılığa işaret eden alfa korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır. Öğretmen tutum ölçeğinin yapı geçerliliğine ilişkin iki yöntem kullanılmıştır. Öncelikle her maddenin

öğretmenlik tutumu açısından neyi ölçtüğü ve belirlenen boyutlardan hangisine karşılık geldiği eğilim fakültesi öğretim üyesi olan yedi uzman tarafından değerlendirilmiştir. İkinci olarak kavramsal boyutların örneklemden elde edilen veriler ile ortaya çıkan faktörlerle olan tutarlılığını saptamaya yönelik bir faktör analizi yapılmıştır (Principal Component Analysis, Varimax Rotation).

Veri Toplama Süreci

Öğrenci ve öğretmen anketlerinin tasarlanan kurumlarda uygulanabilmesi için MEB'clen gerekli izin alınmıştır (EK 5). Anketlerin çoğaltılıp illere gönderilmesi, uygulanması ve çalışma grubuna geri gelmesi Eğitim Sen'in merkez ve taşra örgütlerinin yardımlarıyla gerçekleşmiştir. Öğrenci ve öğretmen anketlerinin illerde uygulanması sırasında, kimi illerde, ayrıca valiliklerden de izin alınmıştır. Bu araştırmanın nerelerde kimlere uygulanacağı, Ankara'da yapılan bir toplantıda yörelerden gelen sendika şubesi yetkililerine EK 6'daki yönerge doğrultusunda açıklanmıştır. Bu yönerge ile birlikte, her ilde nerede, kaç okulda ve kaç kişiye hangi tür anketlerin uygulanacağını belirten ek materyal verilmiştir.

Seçilen okul türüne gidilmesi, Ankara'da yapılan açıklama doğrultusunda anketleri uygulama ve toplanan anketlerin üniversiteye gönderilme işi ilgili illerdeki Eğitim Sen şubelerinin sorumluluğunda gerçekleştirilmiştir. Anket uygulamasının Aralık 2002 sonlarında uygulanması tasarlanmışsa da, anket uygulamasına izin vermeyen kimi eğitim fakülteleri nedeniyle hem uygulama gecikmiş hem de örneklemden sapmalar olmuştur.

Veri Analizi

Toplanan anketler, Eğitim Bilimleri Bölümü araştırma görevlilerinin yardımıyla kodlanıp, öğrenciler tarafından bilgisayara yüklenmiştir. Veri analizinde SPSS programı kullanılmıştır. Anketlerdeki her soruya verilen yanıtların önce sayısal ve yüzdelerle dağılımları bulunmuştur. Yanıtların, değerlendirmelerin ve deneklerin görüşlerinin, öğretmenlerin nüfusbilim özelliklerine göre değişip değişmediğini anlamak için, iki değişkenin de sınıflamalı değişken olması durumunda çapraz dağılımlar bulunmuş ve ilgili iki değişken arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını anlamak üzere Kay Kare (%2) analizleri yapılmıştır. Bir değişkenin sınıflamalı ve ikinci değişkenin de sürekli değişken olması durumunda, a) iki sınıflamalı değişkenlerde (cinsiyet gibi) t-test; ikiden çok sınıflaması olan değişkenlerde de (lise türü gibi) tek yönlü değişkenler analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA uygulanabilecek analizlerde, bağımsız sınıflamalı değişkenin sınıflarında değişkenler (varyanslar) eşit olmadığında da %2 analizleri yapılmıştır. %2 analizi sonunda anlamlı bulunan ilişkilerde, bu ilişkinin durumu ilgili çapraz dağılımdaki satır, sütun ve toplam yüzdelerle yorumlanmıştır. İlişki analizleri sonunda anlamlı olan ilişkiler ilgili çizelgelerde özetlenmiş ve ilişkinin derecesi Cramer's V değeri ile belirtilmiştir. Öğretmen tutum ölçeği niteliğinde olan 40 soru için faktör analizleri yapılmıştır. Raporun hacmini çoğaltmamak kaygısıyla, anlamlı çıkmayan ilişkilerle ANOVA sonunda uygulanan testlerle ilgili analizlere de çizelgelerde yer verilmemiştir. ANOVA sonucunda da anlamlı bulunan ilişkilere yer verilirken, anlamlı farkların nereden kaynaklandığı yorumu, daha karmaşık testlerden kaçınmak ve raporun okunmasını daha da güçleştirmemek için, analize giren grupların ortalamalarına göre yapılmıştır.

Analiz sonuçlarını gösteren çizelgelerde şu harfler ve semboller kullanılmıştır:

- $\dot{t}$: ilgili kategoride gözlemlenen denek sayısı
 $\bar{x}$: ortalamaya
 s : standart sapma
 sel : serbestlik derecesi
 p : anlamlılık düzeyi
 y_{2_0} : gözlemlenen kay kare değeri
 F_0 : gözlemlenen F-test değeri
 t_0 : gözlemlenen t- test değeri
Cramers' V : sınılamalı iki değişkeni arasındaki ilişki derecesi